

GENDER TENGLIK MUAMMOLARI VA YECHIMLARI

Mirzayev G'ayratbek Bazarbayevich

*Namangan Davlat Universitet Pedagogika va
Psixologiya yo'nalishi, sirtqi ta'lim 5-kurs talabasi*

ANNOTATSIYA

Maqolada gender tenglikning ijtimoiy-falsafiy, huquqiy va antropologik jihatlari tahlil qilinib, ijtimoiy munosabatlar, huquqiy-mehnat munosabatlari va jinsiy-fiziologik jihatlarda gender tenglikning qo'llanishiga doir mulohazalar keltirilgan. Ayollarning huquqlarini himoyalash, ayniqsa gender tenglikka amal qilish jammiyat taraqqiyotining muhim asosi ekani o'rganilgan.

Kalit so'zlar: inson, jamiyat, ayollar, erkaklar, jins, gender, gender tenglik, gender yondashuv, qonun, farqlar.

KIRISH

Bugungi zamonaviy gender konsepsiyalarida insoniyatning rivojlanish faoliyati "Taraqqiyotda ayollar" shioridan "Gender va taraqqiyot" shioriga o'tmoqda. Bu o'rinda aholining turli qatlamlari va guruhlarining ijtimoiy roli va imtiyozlaridan kelib chiqqan holda rivojlanish jarayonidagi ishtirokiga nisbatan gender yondashuvini qo'llash kuzatilmoqda.

"So'nggi yillarda mamlakatimizda xotin-qizlarning huquq va manfaatlarini, gender tenglikni ta'minlash, oila, onalik va bolalikni himoya qilish, ayollar o'rtasida tadbirkorlikni rivojlantirish, ular uchun yangi ish o'rinlari yaratish, mehnat va turmush sharoitlarini yaxshilash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi".

Gender tengligini rivojlantirishni maqsad qilib olgan har bir jamiyat bir qator vazifalarni o'z ichiga olgan gender rivojlanish strategiyasini ishlab chiqadi:

- xotin-qizlarning ehtiyojlarni hisobga olgan holda ularni birinchi o'ringa qo'yish va ularni hisobga olish;
- ayollarning jamiyatning barcha sohalardagi mavqeining erkaklar mavqeiga nisbatan holatini aniqlash;
- ayollarning o'z mavqei, talablari va ehtiyojlarini anglashiga erishish;
- ayollar taraqqiyoti yo'lidagi to'siqlarni aniqlash;
- ayollar faoliyati ko'lamini kengaytirish, ularning an'anaviy erkak kasblarini egallash imkoniyatlarini aniqlash;
- ayollarning kamsitilishi va xo'rlanishining bevosita sabab va oqibatlarini bartaraf etish va hokazo.

Ushbu talablar O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 2 sentyabrdagi O'RQ-562son "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari

to‘g‘risida”gi Qonuni talablariga ham mos keladi. Xususan, mazkur qonunda Davlat xotin-qizlar va erkaklarga shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni amalga oshirish chog‘ida teng huquqlilikni kafolatlashi, davlat xotin-qizlar va erkaklarga jamiyat hamda davlat ishlarini boshqarishda, saylov jarayonida teng ishtirok etishni, sog‘liqni saqlash, ta‘lim, fan, madaniyat, mehnat va ijtimoiy himoya sohalarida, shuningdek davlat va jamiyat hayotining boshqa sohalarida teng huquq hamda imkoniyatlar ta‘minlanishini kafolatlashi ta‘kidlangan.

Ushbu hujjatda rivojlanishning aniq yo‘nalishlari bo‘yicha 8 ta maqsad belgilangan bo‘lib, ularning uchinchi ayollarga nisbatan kamsitishlarga qarshi kurashish va gender tengligini targ‘ib qilishdir. Bundan tashqari gender tengligi 2030 yilgacha Barqaror rivojlanish kun tartibini tashkil etuvchi 17 ta global maqsadlardan biridir. Barqaror rivojlanish maqsadlari ayollar va qizlarga nisbatan kamsitishlarga to‘liq va umumbashariy barham berishni ta‘minlash orqali ushbu yutuqlarni chuqurlashtirish va kengaytirishga qaratilgan. Hozirgi vaqtda ayrim hududlarda haq to‘lanadigan bandlik imkoniyatlarida gender tengsizligining sezilarli darajada saqlanib qolmoqda, shuningdek, mehnat bozorida erkaklar va ayollar o‘rtasidagi sezilarli tafovut saqlanib qolmoqda. Jinsiy zo‘ravonlik va ekspluatatsiya, haq to‘lanmaydigan parvarish va uy ishlarining teng taqsimlanmaganligi, ayrim qarorlarni qabul qilishda kamsitish elementlarining hali ham saqlanib qolayotgani rivojlanish uchun katta to‘siq bo‘lib qolmoqda.

Zamonaviy falsafiy va huquqiy tafakkurda inson va uning subyektiv huquqlariga antropologik yondashuvni rivojlantirishning yangi paradigmasi joriy etilmoqda, chunki inson hayoti, qadr-qimmat, erkinligi, adolati, tengligi zamonaviy ilmiy-falsafiy fanlarda muhim qadriyatlar sifatida keng muhokama qilinmoqda. Gumanitar fanning muhim tushunchasi va muammosi bo‘lgan “kelajak shaxsi” –zamonaviy tarzda tarbiyalangan, yuksak psixofizik, axloqiy va intellektual fazilatlarga ega, rivojlangan ehtiyoj va qiziqishlarga ega, umuminsoniy qadriyatlarni, jumladan, gender tengligini tan oladigan shaxsdir. Bugungi zamonaviy tendensiyalar shuni ko‘rsatadiki, jinsidan qat‘i nazar inson salohiyatidan va imkoniyatdaridan sifatli va samarali foydalanish mamlakatni taraqqiyot sari yetaklaydi, chunki ayollar ham, erkaklar ham imtiyozlar, diniy e‘tiqodlar, terining rangi, yoshi va jinsidan qat‘i nazar har bir inson amalga oshishi mumkin bo‘lgan rivojlangan jamiyat qurishning tengdosh a‘zolaridir. Shu sababli, antropologik tendensiyalarning zamonaviy sharoitida shaxsning ustuvorligini joriy etish gender tengligi kabi qadriyatni tizimli tahlil qilishni talab qiladi.

Bu boradagi tadqiqotlarda gender tengligini tushunishga antropologik yondashuvni oydinlashtirish; huquqiy sohada gender yondashuvi nutqidagi farqlarga bo‘lgan huquqni tahlil qilish; gender tengligining tarkibiy qismlarini tavsiflash; gender tengligini qonun qadriyati sifatida o‘rganing. huquqiy sohada gender yondashuvi nutqidagi farqlarga bo‘lgan huquqni tahlil qilish; gender tengligining tarkibiy

qismlarini tavsiflash; gender tengligini qonun qadriyati sifatida o‘rganish, huquqiy sohada gender yondashuvi nutqidagi farqlarga bo‘lgan huquqni tahlil qilish; gender tengligining tarkibiy qismlarini tavsiflash; gender tengligini huquqiy qadriyat sifatida o‘rganish lozim.

Tabiiy huquqda ham, pozitiv huquqning asosiy mazmuni va g‘oyasiga ko‘ra, eng oliy qadriyat - shaxsga qaratilgan. Huquqning tabiati haqidagi munozara inson tabiati bilan bog‘liqdir. “Inson” tushunchasi bilan bir qatorda “shaxs”, “individuallik” tushunchalari ekvivalent bo‘lib, birinchi navbatda, ma’lum bir shaxsni shaxs sifatida hammadan, shu jumladan tabiiydan ajratib turadigan o‘ziga xos xususiyatni tavsiflaydi. Inson taraqqiyoti jarayonida vujudga kelgan, irsiy va orttirilgan jismoniy, aqliy va ijtimoiy xususiyatlar mavjud bo‘lib, shu jumladan jins ham insonning ajralmas asosiy xususiyati, uning tabiati bilan uzviy bog‘liq hisoblanadi. Jins - bu insonning shunday o‘ziga xos xususiyati, uni e‘tiborsiz qoldirib bo‘lmaydi. Inson o‘zining biologik tabiatini, o‘zgarmasligini birinchi navbatda jinsda his qiladi.



Gender inson va uning munosabatlarini boshqaradi, belgilaydi, ta’kidlaydi va ishontiradi. U o‘zaro munosabatlarni saqlaydi, himoya qiladi, energiya, ilhom manbai bo‘ladi. Jinsiy hayot tarzini, xulq-atvorini, niyat va intilishlarini va boshqalarni tavsiflovchi haqiqiy biologik (genetik-morfologik, anatomik, fiziologik) dan farqli o‘laroq, jinsning ijtimoiy-jinsiy xususiyatlarini aniqlash uchun “jins” tushunchasi qo‘llaniladi. Gender nafaqat erkaklar va ayollarni alohida shaxslar sifatida, balki ular o‘rtasidagi ijtimoiy-demografik guruhlar va umuman gender munosabatlarini tavsiflaydi. Bu gender rollari va stereotiplarni hisobga olgan holda gender sotsializatsiyasi va shaxsiy identifikatsiya orqali sodir bo‘ladi. Har safar zamonaviy sharoitda gender tushunchasi haqida gap ketganda, doimiy ravishdamavjud bo‘lgan “ayollar muammosi” stereotipini yengib o‘tishga to‘g‘ri keladi, shu bilan gender

muammolari, birinchi navbatda, ijtimoiy muammolar, nafaqat ayollar, erkaklarning ham, butun jamiyatning muammolari ekanligini ta’kidlash kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari –Toshkent: O‘zbeksiton, 2021. –B. 406
2. O‘zbekiston Respublikasining 2019 yil 2 sentyabrdagi O‘RQ-562-son “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. <https://lex.uz/docs/4494849>
4. Декларация тысячелетия ООН от 08.09.2000 г. (www.undp.org.)
5. Султонова А.Р. Гендерное равенство как фактор устойчивого развития мирового сообщества European science № 4 (46)-С.31
6. Крочук М.И. Гендерное равенство как ценность права // Приволжский научный вестник 116 № 6 (22) – 2013-С. 112-113
7. Исаева Н.В. Гендерная идентичность как фактор обеспечения прав человека // Права человека и проблемы идентичности в России и современном мире / под ред. О.Ю. Малиновой, А.Ю. Сунгурова. – СПб., 2005. – С. 188.